



ԱԶԱՏՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

SUSՀ Երևանի կրթագիտական ինստիտուտի ֆինանսների,
հաշվառման և աուդիտի ամբիոնի ավագ դասախոս,
քաղաքական գիտությունների թեկնածու

ՆԵՐՂՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Ներդրումների հոսքը կախված է երկրի տնտեսական վիճակից և տնտեսության կայունության կանխատեսումներից /հեռանկարից/: Ներդրումային որոշումները պայմանավորված են մի շարք գործոններով, որոնց շարքում կարևորվում է «քաղաքական ռիսկի» դերը: Քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական անկայունության հավանականությունը հնարավոր ներդրումները կրթածնեն անշահավետ, քանզի բարձր է ներդրումների կորստի, արժեզրկման վտանգը: Հայաստանի Հանրապետությունը դիտարկվում է որպես ռիսկային պետություն, այդ թվում ըստ քաղաքական ռիսկերի: Այստեղ քաղաքական ռիսկերի կառուցվածքը գնահատվել է վարկանիշային կազմակերպությունների, խոշոր ֆինանսական ինստիտուտների և անկախ վերլուծաբանների կողմից, բացահայտվել են որոշակի փոփոխություններ: Հայաստանում քաղաքական ռիսկի գործոնների շարքն են դասվում կոռուպցիան, հովանավորչությունը, խաղի կանոնները, տնտեսության վրա քաղաքականության ազդեցության աստիճանը, բյուրոկրատիան, աշխարհաքաղաքական հիմնախնդիրները և այլն: Այնուամենայնիվ, քաղաքական ռիսկերը, որպես այդպիսին, ոչ միշտ են «վախեցնում» ներդրողներին: Գոյություն ունի գործիքակազմ, որը թույլ է տալիս արդյունավետ կառավարել ռիսկերը, եթե ռացիոնալ են սահմանված խաղի կանոնները: ՀՀ-ում անհրաժեշտ է ստեղծել քաղաքական ռիսկերի վերլուծության և կառավարման համակարգ ու հետագա քայլերն ուղղել ներդրումային միջավայրի որակի բարձրացմանը:

Հիմնաբառեր. ներդրումներ, քաղաքական ռիսկ, քաղաքական ռիսկերի կառավարում, ներդրումային վարկանիշ, ռիսկերի համընդհանրացում, պետության վարկանիշ, ներդրումային գրավչություն, ներդրումային միջավայր, ռիսկի մակարդակ

Տնտեսության զարգացման ռազմավարական միջոցառումների համատեքստում անժխտելի նշանակություն ունեն քաղաքական ռիսկերը, որոնք անհրաժեշտ գործոններ են նաև ներդրումային քաղաքականություն մշակելիս: Ձեռնարկատիրական գործունեության ցանկացած ոլորտում ներդրումների քաղաքական ռիսկերի հավանականությունը միշտ էլ բարձր է, որը պայմանավորված է ինչպես տվյալ երկրում, այնպես էլ երկրից դուրս տեղի ունեցող քաղաքական իրավիճակների փոփոխություններով: Ըստ էության, յուրաքանչյուր ներդրող կրում է որոշակի ռիսկեր: Ռիսկը հնարավոր կորստի հավանականությունն է: Ներդրումային ռիսկը ներդրումների կորստի վտանգն է, դրանց ոչ լրիվ փոխհատուցումը, ներդրումների արժեզրկումը:

Ա. Ուիլետի բնորոշմամբ ռիսկն օբյեկտիվ երևույթ է, որը կոռելացվում է անցանկալի իրադարձության առաջ գալու սուբյեկտիվ ընկալման անորոշությամբ¹: Ինչ վերաբերում է քաղաքական ռիսկին, ապա մասնագիտական գրականության մեջ հանդիպում են տարբեր մոտեցումներ: Այսպես՝ Վ. Վեստոնը և Բ. Սորժը դա սահմանում են որպես ազգային կառավարության այնպիսի գործողություններ, որոնք փոխում են համաձայնագրերի պայմանները, խոչընդոտում գործարարությանը, հանգեցնում օտարերկրյա ընկերությունների սեփականության բռնագրավմանը²: Դ. Ջոդիսի կարծիքով՝ քաղաքական ռիսկը օտարերկրյա ընկերությունների կողմից գործողությունների իրականացման պայմաններում փոփոխություններն են, որոնք ի հայտ են գալիս քաղաքական գործընթացների հետևանքով: Ս. Կոբրինը համարում է, որ քաղաքական ռիսկն այն անկանխատեսելի հանգամանքներն են, որոնք առաջանում են քաղաքական միջավայրում և հաճախ դրսևորվում են սահմանափակումների ձևով: Համաձայն մեկ այլ մեկնաբանության՝ քաղաքական ռիսկն երկրում քաղաքական գործոնների առաջացման հավանականությունն է, որոնք կարող են բարենպաստ կամ բացասական ազդեցություն ունենալ կառավարչական, տնտեսական և գործունեության այլ տեսակների վրա: Այդպիսի քաղաքական գործոններից են, օրինակ՝ քաղաքական ռեժիմի կայունության մակարդակը, քաղաքական անկարգությունները (խռովությունները), կոռուպցիան, հանցագործությունները, գործազրկությունը³:

Չ. Քենեդին առաջարկում է քաղաքական ռիսկը բաժանել էքստրալեգալ (էքստրաօրինական) և լեգալ-կառավարական (օրինական-կառավարական) ռիսկերի: Էքստրալեգալ ռիսկը այնպիսի իրադարձություն է, որի աղբյուրը գտնվում է երկրի առկա կառույցներից դուրս (ահաբեկչություն, սաբոտաժ, հեղափոխություններ, ռազմական հեղաշրջում): Լեգալ-կառավարական ռիսկը ընթացիկ քաղաքական գործընթացի ուղղակի արդյունքն է և ներառում է այնպիսի իրադարձություններ, ինչպիսիք են ժողովրդավարական ընտրությունները, որոնք սկիզբ են նոր կառավարության ձևավորման և օրենսդրական փոփոխությունների⁴:

Յուրաքանչյուր ներդրող որոշում ընդունելիս կարևորում է ինչպես քաղաքական և սոցիալական կայունության հեռանկարը երկրում, այնպես էլ

¹ St'u Willett A., The Economic Theory of Risk Insurance,- University of Pennsylvania Press. Philadelphia. 1951, էջ 6:

² St'u Weston V., Sorge B., International Management Finance. Homewood, 1972, էջ 5:

³ St'u Государственная политика и управление /Под ред. Сморгунова Л./ М., "Российская энциклопедия", 2006, էջ 347: Kobrin S., Managing Political Risk Assessment: Strategic Response to Environmental Change. London, 1982:

⁴ St'u Kennedy C., Political Risk Management, 1987, էջ 7:

անկայունության հավանականությունը, որը հնարավոր ներդրումները կդարձնի անշահավետ: Քաղաքական ռիսկի ազդեցությունը ներդրողի եկամուտ ստանալու վրա կարող է լինել ուղղակի կամ անուղղակի: Այնուամենայնիվ, թյուր է այն կարծիքը, թե քաղաքական կայունության մակարդակն է միայն ներդրումների ռիսկի աղբյուր:

Ներդրումների ներգրավման և դրանց արդյունավետության ապահովման նպատակով ռիսկերի, մասնավորապես՝ քաղաքական ռիսկերի վերլուծության ու կառավարման խնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում քիչ են քննարկված, մինչդեռ դրանք արժանի են հատուկ ուշադրության, հատկապես նկատի ունենալով քաղաքական ռիսկերի կառավարման արդիականությունը:

Բարեփոխումների ուղին ընտրած Հայաստանի զարգացումը չի կարող լինել առանց արտաքին ռեսուրսների (հնարավորությունների) օգտագործման՝ օտարերկրյա ներդրումներ, տեխնոլոգիաների ներմուծում, որակավորված մասնագետների ներգրավում և այլն: Քաղաքական իշխանության կայունությունը և գործարարության արդյունավետությունը առաջին հերթին կախված են իրական և հնարավոր ռիսկերի վերաբերյալ օբյեկտիվ տեղեկատվության առկայությունից: Քաղաքական ռիսկերը մեծ ազդեցություն են ունենում երկրի ներդրումային վարկանիշի ձևավորման վրա՝ չանտեսելով դրանց ներգործությունը նաև հայրենական շուկայի գրավչության վրա:

Քաղաքական ռիսկերի կառավարման արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ տեղի է ունենում ռիսկերի համընդհանրացում: Ժամանակի ընթացքում քաղաքական ռիսկերը փոխում են իրենց բնույթը. մի մասը դադարում է արդիական լինելուց, և հակառակը:

Համաշխարհային զարգացումները քաղաքականության և տնտեսության մեջ փոխեցին խաղի կանոնները: Ժամանակակից աշխարհում սոցիալ-տնտեսական հարցերը լուծվում են «քաղաքականության քողի» ներքո՝ հաշվի առնելով պետությունների քաղաքական կշիռը: Այս մրցապայքարում նրանք աշխատում են չկորցնել իրենց քաղաքական առավելությունները, և շատ հաճախ որպես գործիք կիրառվում է ներդրողների «մուտքի և ելքի» սպառնալիքը (ներթափանցումը): Ինչպես մյուս երկրները, Հայաստանի Հանրապետությունը նույնպես նման պայմաններին՝ դոմոր պետությունների կողմից սահմանված խաղի կանոններին հարմարվելու խնդիր ունի, և այդ կարողությունն էլ պայմանավորում է զարգացման արդյունավետությունը:

Ներդրումների ներգրավման քաղաքականությունն իրագործելիս կարևորվում է «պետության վարկանիշ» հասկացությունը, ինչն, ըստ էության, պետության արտաքին և ներքին քաղաքականության գնահատականն է միջազգային ասպարեզում: Յուրաքանչյուր գործողություն պետք է ուղղված լինի ներդրումային գրավչության մեծացմանը, քանզի ներդրումները աճի ապահովման կատալիզատոր են:

Տնտեսության զարգացման կարևորագույն պայման է նաև ներդրումային միջավայրը: Որպես ռիսկի գործոն կարելի է համարել ներդրումային միջավայրի թափանցիկությունը և կառավարելիությունը, որը լրացուցիչ երաշխիք է ներդրողի համար: Ցանկացած փոփոխություն քաղաքական գործընթացում, ինչպես նաև այդ փոփոխությունների հաճախականությունը սոցիալ-տնտեսական ոլորտում առաջ են բերում անորոշություն, անկանխատեսելիություն, այսինքն՝ ուժեղանում է քաղաքական ռիսկը:

Ընդհանուր առմամբ, քաղաքական ռիսկը ներառում է այն անբարենպաստ իրադարձությունները, գործողությունները, դրանց հետևանքները, որոնք տեղի են ունենում անորոշության պայմաններում իրականացված քաղաքական որոշումների արդյունքում: Քաղաքական ռիսկը կարող է պայմանավորված լինել մի շարք գործոններով: Դրանք, ըստ բովանդակության (խմբերի), ներկայացնենք աղյուսակ 1-ում:

Քաղաքական ռիսկին հատուկ է ինչպես կոլեկտիվ բնույթը՝ պայմանավորված խմբային քաղաքական շահերով, այնպես էլ սուբյեկտիվ բնույթը՝ կախված սուբյեկտիվ ընկալումից և մեկնությունից: Դա կարող է հանդես գալ իբրև ինքնուրույն ռիսկ կամ էլ բխել ռիսկի այլ տարատեսակներից: Քաղաքական ռիսկը սոցիալ-քաղաքական միջավայրում դրսևորվում է «թաքնված ձևով, ոչ ակնհայտ», ուստի իբրև բացահայտող ախտանիշներ կարելի է առանձնացնել հասարակական անկարգությունների մակարդակը, կառավարության կայունությունը, քաղաքական բազմակարծությունը, էթնիկ և կրոնական հակասությունները, կոռուպցիան, ազգայնամոլությունը, հակասահմանադրական միջոցառումները և սոցիալական բախումները:

Աղյուսակ 1

Քաղաքական ռիսկեր առաջացնող գործոններն ըստ բովանդակության

Գործոններն ըստ բովանդակության/խմբերի	Քաղաքական ռիսկը պայմանավորող գործոնները
Տնտեսական	Ծանր տնտեսական իրավիճակը, բարեփոխումներ իրականացնելու նպատակով դրամական միջոցների, զարգացած և կայուն ենթակառուցվածքների, տնտեսական ծրագրերի բացակայությունը և այլն
Սոցիալական	Գործազրկությունը, չլուծված այլ սոցիալական խնդիրներ, կոլեկտիվի շահերի անտեսումը և այլն
Քաղաքական	Քաղաքական իրավիճակների վերլուծության բացակայությունը կամ անկարողությունը, իշխանության ոչ համարժեք արձագանքը, քաղաքական այլ սուբյեկտների շահերի անտեսումը, իրականացվող քաղաքական կուրսի անկայունությունը, քաղաքական ինստիտուտների կարգավիճակը, իրականացվող քաղաքականության նկատմամբ ժողովրդի աջակցության բացակայությունը կամ մասնակի օժանդակությունը, էթնիկ քաղաքական բախումները, քաղաքական գործչի անձնական հատկանիշները, վարքը, հիվանդությունը, հրաժարականը և այլն
Իրավական	Իրավական և բարոյական նիհիլիզմի առկայությունը, օրենքի խախտման դեպքերը, կոռուպցիան, իրավական նորմերի ընդունումը և այլն
Տեղեկատվական	Տեղեկատվության բացակայությունը կամ ոչ բավարար լինելը և այլն
Պատահական	Պատահականությունը, դժբախտ դեպքերը, բնական աղետները, վտանգ ու սպառնալիք ստեղծող իրադարձությունները և այլն
Այլ	Ռիսկին հակվածությունը և այլն

Հայաստանի Հանրապետությունը, մեր դիտարկումներով, դեռևս բավարար չափով ներդրողների ուշադրության դիտակետում չի գտնվում որպես գրավիչ երկիր: Դա պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով: Այսպես՝ մեր երկիրը դասվում է ռիսկային երկրների շարքը, որը բացատրվում է տարածաշրջանում պատերազմի հավանականությամբ, բացի դրանից կան նաև քաղաքական բնույթի ռիսկեր՝ կապված խաղաղության պահպանման խնդիրների հետ, որն էլ առաջացնում է ներդրումների անբարենպաստ միջավայր: Նման իրավիճակը խոչընդոտում է երկարաժամկետ ներդրումների կատարմանը:

Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքական ռիսկի վերլուծությունը առանձնահատուկ է նաև նրանով, որ ժողովրդավարական ինստիտուտները դեռևս կայացման փուլում են, և զարգացումների բեկումնային բնույթը հաճախ պայմանավորվում է մարդկային գործոնով, ինչը կարևորվում է քաղաքական ռիսկի վարկանիշային գնահատման դեպքում: Ջարգացող երկրների համար, ինչպիսին Հայաստանն է, քաղաքական համակարգի կայունությունը կարևոր նշանակություն ունի ներդրումային գրավիչության ընդհանուր գնահատականը որոշելիս: Ուստի ներդրողները հատուկ ուշադրություն են դարձնում միջազգային վարկանիշային կազմակերպությունների կողմից տրված գնահատականներին:

Քննարկված տեսակետների, միջազգային կազմակերպությունների վերլուծությունների հիման վրա Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքական ռիսկի գործոններից կարելի է առանձնացնել հետևյալները՝ *սառեցված բախումնային հարաբերությունը, փակ սահմանները հարևան երկրների հետ, կենտրոնացվածության աստիճանը, խոշոր ներդրումների ծայրահեղ մենաշնորհների առկայությունը, աշխարհաքաղաքական դիրքը, վարչարարությունը, խաղի կանոնները, պետական հատվածի անորոշությունը, ոչ թափանցիկությունը, անկայունությունը, բյուրոկրատիան, սոցիալական լարվածությունը, ստեղծված պատկերացումները, կարծրատիպերը, տնտեսության մեջ պետության միջամտության աստիճանը, կադրային վերադասավորումները, ընդդիմության հակազդեցությունը, սոցիալական լարվածությունը, հարկային օրենսդրության պարբերական փոփոխությունները, գործազրկությունը և այլն:*

Վարկանիշային տարբեր կազմակերպությունների ներկայացած համաթվերով Հայաստանը տարբեր դիրքեր է գրավում: Այդպիսի գնահատականներն ընդգծում են ներդրողների համար երկրում առկա խնդիրները: Կազմակերպությունների կողմից տրված ընդհանրական ցուցանիշները ներկայացված են աղյուսակ 2-ում:

Քաղաքական ռիսկերի «փաթեթում», որպես ՀՀ մրցակցային դաշտի բարելավմանը խոչընդոտող, թույլ և խնդրահարույց գործոններ, վարկանիշային կազմակերպությունների մեծ մասը հիմնականում առանձնացնում է *ոչ բավարար անկախությունը, անարդյունավետ և կոռումպացված դատական համակարգը, ոստիկանական ծառայության անհուսալիությունը, անօրինական վճարները և կոռուպցիան, կաշառակերությունը, անարդյունավետ պայքարը բացասական երևույթների դեմ, կառավարության անարդյունավետ վարչարարությունը, պետական միջոցների ոչ նպատակային օգտագործումը, ծախսումների շռայլումը, մտավոր, մասնավոր սեփականության, ներդրողների թույլ պաշտպանվածությունը, օրենսդրական համակարգի անարդյունավետությունը, «հովանավորչության» ազդեցությունը պետական այրեքի վճիռների վրա, քաղաքական գործիչների նկատմամբ հանրության անվստահությունը, երկրի ինքնավարության վարկանիշը, ազգային խնայողու-*

թյունների մակարդակը, մաքսային գործընթացների բեռը, հարկային բեռի տեսակարար աճը ՀՆԱ-ում, տեղական մրցակցության ինտենսիվությունը, անբարեխիղճ մրցակցությունը, շուկայում գերիշխանությունը, մենաշնորհային բարձր մակարդակը, փակ շուկայի առկայությունը, գնաճը, հակամենաշնորհային քաղաքականության անարդյունավետությունը, սահմանափակ օտարերկրյա ներդրումները և դրանք լրջորեն խոչընդոտող բյուրոկրատական արգելքները, արժույթային կարգավորումը, բևեռացված բնակչությունը, եկամուտների անհավասարությունը, աղքատության մակարդակը, տնտեսական զարգացման սահմանափակ հնարավորությունները, աճող արտաքին և տնտեսության զգալի խոցելիությունը, երկրի տնտեսական աճի ոչ հստակ հեռանկարը, պետական պարտքի զգալի խոցելիությունը փոխարժեքի արժեզրկման ռիսկից, եկամուտների հավաքագրման ցածր մակարդակը, աշխարհաքաղաքական միջավայրը և այլն⁵:

Այսպիսով՝ կարելի է ասել, որ Հայաստանում քաղաքական ռիսկի մակարդակը «չափավորի» կամ «միջինի» սահմաններում է, սակայն կոռուպցիայի և այլ գործոնների առումով դեռևս լուրջ արդյունքներ չեն արձանագրվում: Սուբյեկտիվ գնահատականներին զուգահեռ, երկիրը բախվում է նաև մեկ այլ խնդրի. իրավիճակի ընկալումը ներդրողների կողմից, որը ներդրումային միջավայրի ձևավորման գործոններից է: Այդպիսի գործոն կարելի է համարել նաև պետության մրցունակությունը և դրա սուբյեկտիվ գնահատականները մասնագիտացված կառույցների և գործակալությունների կողմից: Քաղաքական ռիսկերն ազդում են ներդրումային միջավայրի որակի, հետևաբար՝ երկրի գրավչության վրա, իսկ ներդրողների վարքագիծը կախված է ոչ այնքան քաղաքական ռիսկերի իրական մակարդակից, որքան դրանց գնահատականից: Կոռուպցիայից բխող քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական հետևանքները չեզոքացնում են առկա քաղաքական համակարգի, պետական կառույցների նկատմամբ վստահությունն ընդհանրապես, որն էլ խաթարում է բարեփոխումների ընթացքը:

Մեր երկրում ներդրումների ներգրավման միջոցառումներն ուղղված են մակրոտնտեսական կայունության ապահովմանը, օրենսդրական բարեփոխումների իրականացմանը, ենթակառուցվածքների կազմավորմանը, մարդկային ներուժի զարգացմանը, որոնք անհրաժեշտ, բայց ոչ բավարար պայ-

⁵ Համաշխարհային տնտեսական համաժողովի «Համաշխարհային մրցունակության 2014-2015 թթ. ինդեքս»: Աղբյուրը՝ <http://www3.weforum.org/docs/GCR2014-15/Armenia.pdf>, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf, <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>, <http://www3.weforum.org/docs/GCR2014-15/Armenia.pdf>; «Հերիթեջ» հիմնադրամի «Տնտեսական ազատության ինդեքս-2015»: Աղբյուրը՝ <http://www.heritage.org/index/ranking.aspx>, <http://www.heritage.org/index/country/armenia?ac=1>, <http://www.heritage.org/index/country/armenia>; ՀԲ և ՄՖԿ «Գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինությունը»: Աղբյուրը՝ <http://doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>, <http://doingbusiness.org/data/exploreconomies/armenia#>, Ֆրիդոմ Հաուզի «Ազատությունն աշխարհում 2015 թ.»: Աղբյուրը՝ Freedom in the World 2015, https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/armenia#.VM5y_2iUcww, Բերլեյսման հիմնադրամի «Տրանսֆորմացիայի ինդեքս»: Աղբյուրը՝ <http://www.bti-project.org/index/>, <http://www.bti-project.org/reports/country-reports/pse/arm>, <http://www.bti-project.org/fileadmin/Inhalte/reports/2014/pdf/BTI%202014%20Armenia.pdf>, «Մուդիզ» վարկանիշային կազմակերպություն: Աղբյուրը՝ https://www.cba.am/AM/panalyticalmaterialsresearches/Moody's_January%202015.pdf, «Ֆիչ» միջազգային վարկանիշային կազմակերպություն: Աղբյուրը՝ https://www.cba.am/AM/panalyticalmaterialsresearches/Fitch_January%202015.pdf, https://www.cba.am/AM/panalyticalmaterialsresearches/Fitch_July%202015.pdf

մաններ են, քանի որ ներդրումների արդյունավետության մակարդակի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումները չպետք է դիտարկել քաղաքական գործոններից անջատ: Ապահովելով որոշակի աճ՝ տնտեսության խնայողությունները դեռևս չեն կարող համարվել ներդրումների ծավալի և տնտեսական աճի ներքին կայուն, հուսալի աղբյուրների ձևավորման միջոցներ ու բավարար չեն նպատակների, ծրագրերի իրագործման համար: Հատկանշական է, որ օտարերկրյա ներդրումներն ուղղվել են տրանսպորտի, էներգետիկայի, հեռահաղորդակցության և կապի, գումավոր մետալուրգիայի, հանքագործության, սննդի վերամշակման, շինարարության, առևտրի և սպասարկման ոլորտներ: Ընդունելով, որ տնտեսության զարգացումը կախված է իրականացվող ներդրումներից և ճիշտ կառուցվածքային, ենթակառուցվածքային արդյունավետ փոփոխություններից՝ պետք է գերակա համարել այն ճյուղերը, որոնց զարգացման համար առկա են բավարար ռեսուրսներ ու մրցակցային ներուժ:

Տնտեսության ակտիվացման նպատակով մինչ այժմ իրականացվող ներդրումային քաղաքականությունը բարձր ցուցանիշներ չի արձանագրել (ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը բացասաբար է ազդել տնտեսության վրա՝ առաջ բերելով սոցիալական լարվածություն): Առկա իրավիճակը փաստում է, որ Հայաստանն իր ներդրումային գրավչությամբ չի հրապուրում ներդրողներին: Ըստ Ի. Չիխարևի՝ ժամանակակից ճգնաժամը աշխարհակառավարման ճգնաժամ է, երբ քաղաքական գործընթացները կանխորոշում են հասարակական կյանքի բոլոր մյուս բնագավառների հետագա զարգացումը, ինչն առանց ներդրումների անհնար է ապահովել⁶: Ուստի այժմեական է ներդրումային հնարավորությունների օգտագործումը: Ներդրումների ապահովման հետագա ընթացքը կախված է քաղաքական ռիսկի փոփոխական գործոնների բաղադրիչների բնույթից:

Քաղաքական ռիսկերը հնարավոր է կառավարել արդյունավետ գործիքակազմով (լոբբինգ, կապիտալում պետության մասնակցություն), եթե արդյունավետ և նպատակային են խաղի սահմանված կանոնները, կատարվող քայլերը: Այս դեպքում ռիսկը հանդես կգա որպես հեռանկարում դրական արդյունք ակնկալելու հնարավորություն: Ջ. Բյուկենենի կարծիքով՝ «Լավ խաղն ավելի շատ կախված է լավ կանոններից, քան լավ խաղացողներից»⁷:

Պետությունը նախևառաջ պետք է լրացուցիչ երաշխիքներ տրամադրի ներդրողներին՝ ուղղված նրանց շահերի պաշտպանությանը, ինչպես նաև մշակի հնարավոր ռիսկերից ապահովագրելու համակարգ: Ռիսկի կառավարումը պահանջում է որոշել տեղի ունեցող իրադարձությունների հավանականությունը, կորստի չափերը, տալ քանակական գնահատական: Ռիսկերի կառավարման համակարգի վերլուծության դեպքում նպատակահարմար է ցուցաբերել համակարգային մոտեցում՝ բացահայտելով հիմնախնդիրների հնարավոր աղբյուրները որպես մեթոդաբանական գործիք: Քաղաքական ռիսկի օպտիմալացման մի շարք մեթոդներ են մշակվել, որոնք հիմնականում տարբերակվում են իբրև քանակական և որակական: Առավել օպտիմալ տարբերակ է այս երկու տեսակների համակցումն ըստ վիճակագրության և փորձագիտական վերլուծության: Ուստի անհրաժեշտ է (թեև ուշացած) ՀՀ-ում ստեղծել քաղաքական ռիսկերի վերլուծության և կառավարման համակարգ՝ նպատակաուղղված ներդրումային միջավայրի որակի բարելավմանը:

⁶ St'u Господин кризис, как Вас теперь называть? // Политические исследования, № 3, 2009, էջ 11:

⁷ Мильчакова Н., Игра по правилам: "Общественный договор" Джеймса Бьюкенена, "Вопросы экономики", 1994, № 6, с. 114.

ՀՀ դիրքն ըստ քաղաքական ոլորտների վարկանիշային համաթվերի (2013–2015 թթ.)

Վարկանիշային կազմակերպություններ և զեկույցներ	2015			2014			2013		
	Խմբագրող	Հայաստանի դիրքը երկրների շարքում	Երկրներն ըստ խմբերի	Խմբագրող	Հայաստանի դիրքը երկրների շարքում	Երկրներն ըստ խմբերի	Խմբագրող	Հայաստանի դիրքը երկրների շարքում	Երկրներն ըստ խմբերի
Համաշխարհային տնտեսական համաժողովի «Համաշխարհային մրցունակության համաթիվ» ^ա /միավոր/	4.01	85/144	Երկրորդ փուլ՝ արդյունավետության վրա հիմնված զարգացման փուլում գտնվող երկիր՝ արտադրական գործընթացների կազմակերպման արդյունավետության և բարձրորակ արտադրանքի թողարկման կարևորության մեծացում	4.10	79/148	Ռեսուրսների վրա հիմնված զարգացման փուլից դեպի հաջորդ արդյունավետության վրա հիմնված փուլ անցնող երկիր /անցման շրջան/ հետընթացի գրանցում	4.02	82/144	Անցում զարգացման որակական մոր՝ երկրորդ փուլ. արդյունավետության և նորարարական ունակությունների վրա ազդող գործոնների կարևորության մեծացում
«Թրանսփերենսի ինտերնեյշնլ» կազմակերպության «Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվ» ^բ	-	-	-	37	94-99/175	-	36	94-101/177	-
«Հերիթիջ» հիմնադրամի «Տնտեսական ազատության համաթիվ» ^գ , այդ թվում /%/`	67.1	52/178	Չափավոր ազատ /Moderately free/ /69.9-60/	68.9	41/178	Չափավոր ազատ /Moderately free/ /69.9-60/	69.4	38/177	Չափավոր ազատ /Moderately free/ /69.9-60/
Կոռուպցիայից ազատության ցուցանիշ /համաշխ. միջինը՝ 41.9/	36	95/178		26.7	124/178		26	127/177	
Ներդրումների ազատության ցուցանիշ	75	36/178		70	46/178		75	27/177	
Գործարարության ազատության ցուցանիշ	82.7	25/178		83.1	27/178		87.6	20/177	

Համաշխարհային բանկի և Միջազգային ֆինանսական կորպորացիայի «Գործարարությանը զբաղվելու դյուրինությունը» ^ա /%/	70.6	45/189		69.31	49/189		- /69.7/	40/185	
Ֆրիդոմ Հաուզի «Ազատությունն աշխարհում» ^բ , այդ թվում՝ քաղաքական իրավունքների քաղաքացիական ազատությունների	4.5	-	Մասնակի ազատ (Partly Free)	4.5	-	Մասնակի ազատ (Partly Free)	4.5	-	Մասնակի ազատ (Partly Free)
	5			5			5		
	4			4			4		
Ֆրիդոմ Հաուզի «Ազգերն անցումային փուլում» /Ժողովրդավարության համախառն համաթիվ/ ^գ	5.36	21/29	Կիսահամախմբված միահեծան (ավտորիտար) ռեժիմ (Semi-Consolidated Authoritarian Regime)	5.36	21/29	Կիսահամախմբված միահեծան ռեժիմ (Semi-Consolidated Authoritarian Regime)	5.36	21/29	Կիսահամախմբված միահեծան ռեժիմ (Semi-Consolidated Authoritarian Regime)
ՏՀԶԿ՝ երկրի ռիսկի դասակարգման գնահատական ^է	6	120-146/201		6	117-147/201			123-149/201	
Բերթելսման հիմնադրամի «Տրանսֆորմացիայի համաթիվ» ^զ									
Կարգավիճակի համաթիվ	-	-		5.71	62/129	3-րդ կատեգորիա՝ «սահմանափակ» զարգացում ունեցող երկիր (Limited)- Ժողովրդական զարգացումներով՝ 4-րդ տեսակ. «չափավոր ինքնակալություն» (Moderate Autocracies), շուկայական տնտեսության զարգացումներով՝ 3-րդ տեսակ. «թերի գործող» (Functional Flaws) շուկայական տնտեսությամբ երկիր	-	-	-
Կառավարման համաթիվ	-	-		4.84	69/129	3-րդ տեսակ՝ քաղաքական կառավարման «չափավոր» որակ ունեցող երկիր (Moderate) և փոխակերպման գործընթացների կառավարման	-	-	-

АЗАТУИ БАРСЕГЯН

*Старший преподаватель кафедры "Финансов, учета и аудита"
Ереванского учебно-научного института ТНЭУ,
кандидат политических наук*

Политические риски инвестиций в РА. – Приток инвестиций в экономику любой страны зависит от ее экономического состояния и прогнозов стабильности экономики. Инвестиционные решения зависят от ряда факторов, среди которых особую роль играет фактор "политического риска. Вероятность политической, экономической и социальной нестабильности делает невыгодными возможные инвестиции, т.к. слишком высок риск потери, девальвации инвестиций. РА рассматривается как государство с повышенным уровнем странового риска. Структура политических рисков в РА была оценена рейтинговыми агентствами, крупными финансовыми институтами и независимыми аналитиками, которые выявили определенные изменения. К числу политических факторов риска в Армении можно отнести коррупцию, протекционизм, правила игры, степень влияния политики на экономику, бюрократизм, геополитические проблемы и т.д. Тем не менее, политические риски не всегда отпугивают инвесторов. Существует целый набор инструментов, позволяющих эффективно ими управлять, но при условии рационального распределения правил игры. В РА необходимо создать систему анализа и управления политическими рисками и предпринять дальнейшие шаги для повышения качества инвестиционного климата.

Ключевые слова: *инвестиции, политический риск, управление политическими рисками, инвестиционный рейтинг, глобализация рисков, рейтинг государства, инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат, уровень риска.*

AZATUHI BARSEGHYAN

*Senior Lecturer at the Department of "Finance, Accounting and Audit"
TNEU Scientific Educational Centre in Yerevan
PhD in Political Sciences*

Political Risks of Investments in the RA. – The inflow of investments in the economy of any country depends on the economic conditions and forecasts, the stability of its economy. Investment decisions depend on a number of factors among which the role of the factor - "political risk", is of great importance. The possibility of political, economic and social instability will make the potential investments unprofitable because the risk of investment loss and devaluation is too high.

The RA is perceived as a country of risk, including political. The structure of the political risk of the RA was assessed by a number of rating agencies, large financial institutions and independent analysts and some changes have been revealed. Corruption, protectionism, the rules of the game, the degree of the impact of policies on the economy, bureaucracy, geopolitical problems, etc, are among the political risks in Armenia. Nevertheless, political risks, by themselves, not always “threaten” investors. There is a set of tools to effectively manage them, but only if the rules of the game are rationally defined. A system of analysis and management of political risks must be created in the RA and further steps towards the investment environment should be taken.

Key words: *investments, political risk, political risk management, investment image/investment rating/, risks of globalization, state image /state rating/, investment attraction, investment environment, risk level.*